

Meleklerle İman Neden Önemlidir?

Why Belief in the Angels Matters?

✉ Gürbüz DENİZ^a

^aAnkara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Ankara, TÜRKİYE

Received: 18.05.2021

Received in revised form: 29.05.2021

Accepted: 01.06.2021

Available online: 28.09.2021

Correspondence:

Gürbüz DENİZ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Ankara, TÜRKİYE
deniz@divinity.ankara.edu.tr

ÖZ Meleklerle iman; İslam akaidinde, Kur'an kökenli olarak iman etmenin ikinci ilkesidir. Zamanla melek inancı farklı mecalara evrilmiş, Kur'an'ın ve Hz. Peygamberin konumlandığı yapıdan kopmuştur. Bunun sebebi; Allah'a zait sıfatların atfedilmesi ve bu nedenle de zait sıfatlar zamana ve mekâna taalluk ettiklerinden Allah ile mümkün âlem ve özelde de insan bağındaki bütün ilişkileri sıfatlar üstlendiğinden meleklerle imanın fonksiyonelliği kaybolmuştur. Bununla beraber ilk dönem akaid kitaplarında melekler mi insan mı üstün tartışmaları yapılırken müteahhirin dönemde bu üstünlük tartışmasız insana verilmiştir. Bu makalede; meleklerle iman; hem akaidin konusu olarak ve hem de mümin insanın hayatında neden önemlidir mevzusu Kur'an, hadis bağlamında yeniden yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Melek; iman; ahiret; ahlak; sorumluluk; din ve felsefe; İslam inancı

ABSTRACT Belief in angels is the second principle of Islamic creed, originating from the Qur'an. Over time, belief in angels evolved into different areas and broke away from the structure positioned by the Quran and the Prophet. The reason of this repositioning is that the attribution of extra qualities to God that added temporality and spatiality. Since God deals with all the relations between the universe and man as the subject of attributes, belief in angels has lost its functionality. However, while discussions of whether angels or man were superior have been held in the formation period of Islamic creed, this superiority was given to man in the subsequent times. In this article, belief in angels as part of creed and its importance in the life of a believer are re-explained in the context of the Quran and hadith.

Keywords: Angel; faith; hereafter; morality; responsibility; kalam ve falsafa; Islamic creed

EXTENDED ABSTRACT

The purpose of this article is to deal with the concept of Angel in Islamic creed critically.

Belief in the existence of angels is one of the fundamental articles of faith in Islam. Muslims believe in angels, unseen beings who worship God and carry out God's orders throughout the universe. Belief in the Angels of God is the second principle of belief in Islamic creed, originating from the Qur'an. The Quran is the principal source for the Islamic concept of angels, Over time, belief in angels evolved into different areas and broke away from the structure positioned by the Quran and the Prophet. The reason of this repositioning is that the attribution of extra qualities to God that added temporality and spatiality. Since God deals with all the relations between the universe and man as the subject of attributes, belief in angels has lost its functionality. However, while discussions of whether angels or man were superior have been held in the formation period of Islamic creed, this superiority was given to man in the subsequent times. In this article, belief in angels as part of creed and its importance in the life of a believer are re-explained in the context of the Quran and hadith.

Belief in the existence of angels is one of the fundamental articles of faith in Islam. Muslims believe that angels were created by God from light. They carry out God's commandments in nature and the universe. Muslims believe in the existence of angels because God talks about them through His revelations.

Angels are intermediary entities between God and other creatures in the contingent world. Because human beings are not directly subjected to God's essence and attributes and are not competent to have a relationship. An image of God resembling to a human cannot solve a possible problem. Therefore, in the metaphysics of Islam, belief in angels as the basic credal principle has taken the second place in asset positioning.

At the same time, belief in angels shows that existence is not limited if only matter. It is also the belief that there is a real universe beyond the material reality. No human affair is hidden in this realm, that is, the realm of angelic. Everything is obvious. According to man, many things that are absolutely unseen in this world will be evident in the hereafter. With these facts, human life will be organized in the world according to this belief.

The existence, names and attributes of God are obvious. It is the entity that we do not have the power or the means to know and recognize its existence due to the intensity of its appearance. However, we have the opportunity to know God and His knowledge about existence through what He informs us. In this respect, Allah informs the divine meanings to Gabriel, and Gabriel conveys those meanings to the prophets in the language that the prophets can understand. For this reason, in the metaphysics of Islam, firstly accepting Allah, then believing in the position of the supreme being possible of Gabriel and Gabriel's positioning and reproduction of the Book, which has divine meanings, becomes evident.

Despite its importance in Islamic creed, belief in angels was unfortunately almost never mentioned in the theology of ahl al-Sunnah, in contrast to its frequency in the Qur'an. This is because addition of extra attributes to God with respect to His presumed temporal and spatial activity, God deals with all the relations between the universe and man instead of angels, who have different existential status within themselves, that is, not all angels share the same position.

Even though discussions about whether angels or man were superior have been held in the earlier period of creedal books, this superiority was decisively given to man in the later period. In this article, belief in the angels as the subject of Islamic creed and its significance in the life of a believer are reexamined in the context of the Quran and hadith.

Melek; elk veya mel'ek kökünden haberci, elçi,¹ güçlü-kuvvetli, tasarrufta bulunan, yöneten anlamlarına gelen varlığın/varlıkların ismidir.² Bu varlıkların görevi; Allah ile insan arasındaki mesafeyi (Allah'ı her manada tenzih için) birleştirmek, ilahi planı ve kanunları bildirip, bu bilgi mucibince Allah'a itaat edip, fiilde bulunmaktır.³ Melekler, farklı suretler alabilen ve duyularla algılanamayan soyut/nuranî varlıklardır. İnsanlar topraktan, cinler ateşten ve melekler nurdan varlıklardır.⁴ Ancak İmam Maturidi'nin de ifade ettiği üzere ontolojik konumları aynı olan cin ve meleklerin varoluş statüleri farklıdır. Cin, ateşten olduğundan maddîlikten tam arınmamıştır. Ancak melekler şuurlu bir şekilde ve hatta iradî olarak ifa ettikleri salih ameller neticesinde tam arınma sağlamış ve maddîlikten kurtulup nurdan varlıklar olmuşlardır.⁵

Melekler mümkün âlemde Allah ile diğer mahlukât arasında aracı varlıklardır. Çünkü insan, doğrudan Allah'ın zatı ve sıfatlarına muhatap olup, ilişkide bulunacak yetkinlikte değildir. Bu iletişimde, insanın doğrudan Allah'ın sıfatları ya da esması ile muhatap olması, Allah'ın isim ve sıfatlarının sınırlı insan aklının tasarrufu altına gireceğinden ve bu durumun da Mutlak Allah inancı ile çelişeceği ortadadır. Eğer Allah'ın sıfatları zamana ve mekâna konu olurlarsa/taalluk ederlerse bu durumda insanlar Allah'ı kendileri gibi düşünmeye başlarlar. İnsana benzeyen bir tanrı; insanî ya da mümkün olan bir sorunu çö-

¹ Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, 1955, c.10, s.496.

² Sait Özervarlı, "Melek", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, c.29, s. 40; Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul, 2007, s.1393.

³ Sait Özervarlı, "Melek", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, c. 29, s. 38 vd.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/168; Müslim Zühd/10, "O, cinlerden idi (kâne mine'l-cinni) beyanına gelince, buradaki kâne lafzı, sonradan cinlerden oldu, sâre manasına gelebilir. Hasan-ı Basri'nin melekler nurdan, İblis ise ateşten yaratılmıştır, biçimindeki sözüne gelince, aslında buradaki nûr ile nâr aynı şeydir. Çünkü Aziz ve Celil Allah cinleri cann, öz ateşten yarattığını haber vermiştir. Bir görüşe göre mâric ateşin alevi demektir." Ebû Mansûr el-Matürîdî, *Te'vilatu'l-Kur'an*, (çev. Bekir Topaloğlu), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, c. 1, s.114-115. "Melekler nurdan yaratıldı. Cinler dumanlı alevden, ateşten (nâr) yaratıldılar." Müslim, Zühd ve Rekaik; 60

⁵ "İlke olarak meleklerden isyan ve Allah'a karşı çıkış hususu düşünülmecek olsaydı O'na itaatkâr olup boyun eğişlerinin övgüye vesile edilmesinin bir anlamı kalmazdı." Ebû Mansûr el-Maturîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, (çev. Bekir Topaloğlu), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, c.1, s114-115.

zemez. Bu sebeple, İslam metafiziğinde meleklerle iman; temel ilke olarak varlık konumlandırılmasında, ikinci sırada yer almış bulunmaktadır.

Meleklerle iman; imanın ikinci ilkesi olmasına rağmen, Ehl-i Sünnet kelimasında bu mevzu ne yazık ki, -Kur'an'da söz konusu edildiği manada- hemen hemen hiç bahis konusu edilmemiştir.⁶ Kanaatimizce bunun sebebi, Allah ile sıfatlarını birbirinden ayırmaları ya da zata zait sıfatları kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Allah'ın zatına zait sıfatları⁷ kabul edilince bu sıfatlar, meleklerin yürüttükleri görevleri zaten üstlenmiş olmaktadır. Yani sıfatlar, zamana ve mekâna taalluk ederek, mümkün varlıklarla mümkün âlemde ilişki içine girmiş bulunuyorlar. Aynı zamanda meleklerle iman, varlığın sadece maddeden ibaret olmadığına, bu maddî gerçekliğin ötesinde bir hakikat âleminin var olduğuna da inançtır. Bu âleme yani melekut alemine hiçbir insanî şey gizli değildir; her şey apaçıktır. İnsana göre bu dünyada mukayyet gayb olan birçok husus, ahirette apaçık olup/olacak bu gerçeklerle insan birebir muhatap olacağı ve insanın ya da inanan insanın ona göre hayatını bu dünyada düzenlemesi gerektiği kendisi tarafından kabul görecektir ve hayatını ona göre düzenleyecektir.

İMAN'DA ONTOLOJİK KONUM

“Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara peygamberlere inanır...” (Bakara, 2/177) “Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manası ile sapmıştır.” (Nisâ, 4/136) “Peygamber, kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de iman ettiler. Hepsi Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar.” (Bakara, 2/285). Bu âyetler, inançta/imanda hangi varlığa hangi statüde inanacağımızın ontolojik konumunu bize bildirmektedirler. “Kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e ve Mikail’e düşman olursa bilsin ki, Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.” (Bakara, 2/98)

İlahî olan bu anlatımlar; imanın varlık konumunu belirlemede önemli sıralamaları bize takdim etmektedir. Üzerinde durulması gereken husus, meleklerin imanın olmazsa olmazı varlıklar olup imanın ikinci ilkesi olarak kendilerine ilahi kelamda yer bulmuş olmalarıdır. Aynı zamanda genel melekler âleminde ayrı olarak, Cebrail’e ve Mikail’e düşmanlığın kafirlerin işi olduğunun belirtilmesi (Bakara, 2/98) ise kayda değerdir. İlahî alanın kâinata doğrudan etki eden temel iki varlığı Cebrail ve Mikail’dir. Allah adına kâinatta ilahî bilgilendirmeyi Cebrail, yine kâinatı Allah adına idare eden de Mikail’dir. Onlara düşmanlık Allah’ın kâinattaki failliğini reddetmek veya tartışmaya açmak manasına geldiğinden/geleceğinden Allah, bu hususta uyarıda bulunmaktadır.

Allah; varlığı, esması ve sıfatları bedihi, zuhurunun şiddetinden varlığını bilmeye ve tanımaya gücümüzün, imkânımızın olmadığı varlıktır. Ancak Allah’ı ve O’nun varlık hakkındaki bilgisini/hükmünü O’nun bize bildirdikleri ile mümkün varlığı ve O’nun zuhura konu olan fiillerini kapasitemiz kadar bileme imkânına kavuşabiliyoruz. Bu itibarla Allah, ilahî manaları Cebrail’e, Cebrail de o manaları Pey-

⁶ Bkz. Seyyid Şerif Cürcanî, *Şerhu’l-Mevakif*, (çev. Ömer Türker), Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2015, c.3, İmam Matürîdi, *Kitabu’l-Tevhid*; (çev. Hüseyin Sudi Erdoğan), Hicret Yayınları, İstanbul, 1981; Nureddin es-Sabunî, *Matürîdiyye Akaidi*, (çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, Ankara, 2005; Sa’duddin Taftazânî, *Şerhu’l-Akaid*, (çev. Talha Hakan Alp), İFAV Yayınları, İstanbul, 2017, s.291-293, Teftezanî, melek bahsine kitabında yer vermiştir. Ancak meleklerin Kur’an’da zikri geçen görevlerinden/işlerinden bahsetmemiştir. Diğer birçok akaid şerhinde gördüğümüz, “Melekler dişi mi, erkek mi?” şeklindeki açıklamaların dışında bir açıklama bulunmamaktadır. İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, (haz. Sabri Hizmetli), Umran Yay., Ankara, 1981; Abdülkadir el-Bağdadî, *Kitabu Usûli’l-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)* (çev. Ömer Aydın), İstanbul, 2016; Ebû’l Mûin en-Nesefî, *Tabsiratü’l-Edille*, (thk. Hüseyin Atay -Şaban Ali Düzgün), c.1-2, DİB Yayınları, Ankara, 2004. İmam’ul Haremeyn el-Cüveynî, *Kitabu’l-İrşad (İnanç Esasları Kılavuzu)*, (çev. Kolektif), TDV Yay., Ankara, 2016, Ebû’l-Muin en-Nesefî, *Tevhidin Esasları (Kitâbu’l-Temhîd)*, (çev. Hülya Alper), İz Yayınları, İstanbul, 2007. Fahreddin Râzî, *el-Muhassal (Kelama Giriş)*, (çev. Hüseyin Atay), Ankara, 1987; Numan b. Sâbit, *el-Fikhu’l-Ekber, (İmam Azam’ın Beş Eseri)* adlı kitabın içerisinde, (çev. Mustafa Öz), İFAV Yayınları, 3. bsk., İstanbul 2002.

⁷ Bkz. Cürcanî, *a.g.e.*, c.3, s. 76 vd.

gamberlerin anlayabildikleri dille/formla onlara bildirmektedir.⁸ Bu sebeple, İslam metafiziğinde öncelikle Allah'ı kabul, sonra Cebrail'in mümkün olan üstün varlık konumuna iman ve Cebrail'in ilahî anlamları elimizde bulunan Kitab'ı oluşturacak şekilde konumlandırması ve suretlendirmesi belirginlik kazanmaktadır.

Hz. Cebrail'in bu konumu ve görevini Hz. Peygamber (s.a.s.) şu şekilde ifade etmektedir: “Allah gökyüzündeki meleklerle bir işin yerine getirilmesine hükmettiği zaman, düz ve sert bir taş üzerindeki zincir (sesi) gibi olan ilahî hükme melekler tamamıyla itaat ederek, korku ile kanatlarını (cenah)⁹ birbirine vururlar (ya da bütün dikkatleri ile sese kulak verirler). Gönüllerinde bu (sesin) korkusu giderilince de melekler (Cebrail gibi mukarreb meleklerle), ‘Rabbimiz ne buyurdu?’ diye sorarlar. Mukarrebûn melekleri, -sorana- ‘Allah hak sözü söyledi’ diyerek Allah'ın hüküm ve takdirini bildirirler.”¹⁰ Bu söylemde, öncelikle meleklerin hepsinin ontolojik konumlarının aynı olmadığını anlamaktayız. İkinci olarak, ilahî manaların nasıl formüle edileceğini ve bütün melekler tarafından bile anlaşılmasının söz konusu olmadığını anlamaktayız. İlahî manalar, melekût âleminde bir ses olarak belirdikten sonra, Cebrail gibi mukarrebûn melekleri o sesi tabir caiz ise, beşerin anlayacağı forma/surete sokup anlaşılabilir hale getirmektedirler. Bu sebeple meleklerle iman, kitaptan ve peygamberden daha önce Kelam-ı Kadîm'de zikredilmiştir.

Allah'tan ilahî manalar Cebrail'e, Cebrail tarafından suretlenip metin haline getirildikten sonra peygamberlere ulaştırılmaktadır. Yani ilk olarak, Allah'tan ilahî manaların belirmesi, ikinci olarak, Cebrail'in bu manaları mümkün varlıkların anlayabileceği bir surete sokması, üçüncü aşama olarak kitabın meydana gelmesi ve dördüncü aşama olarak da peygamberlere bu metinlerin bildirilmesidir ki, Kur'an da bize bu sıra düzeni ontolojik konum/statü olarak bildirmektedir. Cebrail'in üstün bir tarzda konumlandırılması hadislerde de şu şekilde ifade edilmektedir. “Allah bir kulu sevdiği zaman Cibril'e ‘Allah filanı seviyor sen de onu sev’ diye bildirir. Cibril de o kulu sever. Akabinde Cibril gök ahalisine, ‘Allah filanı seviyor siz de (onu) sevin!’ diye nida eder. Gök ahali de o insanı sever. Sonra yerde (ki insanların gönlüne) o kimse lehine kabul ve sevgi konularak, onu tanıyan Müslümanlar tarafından (o kimse) sevilir.”¹¹ Allah'tan, Cebrail'e, oradan gökteki meleklerle, oradan da insanlık âlemine olan süreç bu şekilde devam etmektedir.

Melekler de kendi içlerinde farklı varlık statülerine sahiptirler. Bütün melekler aynı/eşit varlık konumunda değildirler. Bu husus Kur'an'da şu şekilde ifade edilmiştir: “(Melekler şöyle derler): Bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır.” (Saffat, 37/164) Bu sebeple melekleri yekpare bir varlık statüsünde kabul etmek doğru değildir. Bütün insanlardan üstün olan mukarreb melekler (Cebrail ve Mikail gibi) olduğu gibi, Âdeme/insana secde eden arzî melekler de bulunmaktadır. Örneğin; “Toz durup suvuranlara” (Zariyat, 51/1) âyeti gibi arzî meleklerle işarette bulunmaktadır. Ancak meleklerin bütün çeşitlerini ve sayılarını Allah'tan başka kimse bilemez. (Müddessir, 74/31) Allah'ın yerde ve gökte (sayılarını Allah'tan başka kimsenin bilmediği) orduları bulunmaktadır.¹²

⁸ Olga Lucia Lizzini, “Islamic Angelology, Tradition and Philosophical Elaboration Some Brief Observations”, *Encounter*, 1996, no: 227, August-September, p. 5. Ayrıca bkz. Fârâbî, *Araf Medinetü'l-Fadıla*, Dar ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, 1995, s. 114-115; “Hiç şüphesiz o (Kur'an) çok şerefli bir elçinin sözüdür.” (Hakka, 69/40). “De ki, Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki, o, Allah'ın izniyle, Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdeciler olarak inmiştir.” (Bakara, 2/97). “Çünkü onu (Kur'an'ı) güçlü, kuvvetli biri (akıl sahibi, Cebrail) öğretti.” (Necm, 53/5). “O (Kur'an) şüphesiz değerli bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.” (Tekvir, 81/19). Ayrıca Cebrail'in Hz. Peygambere (s.a.s.) hocalık yaptığı da şu şekilde ifade edilmiştir: “Cibril, Peygambere Kur'an'ı her sene bir defa arz ederdi. Hz. Peygamberin vefat ettiği yıl içinde ona iki defa arz etti.” Buhârî, *Fedailü'l-Kur'an*, 7.

⁹ Cenâh; kuşun kanadı manasında olmayıp, görevini çok hızlı bir şekilde yerine getiren kudretin sembolüdür. Bkz. Ömer Aydın, *İslam İnanç Esasları*, İşaret Yayınları, 3. bsk., İstanbul, 2016, s.88. “Müminlere kanadını (cenâheke) indir.” (Hicr, 15/88) Aynı şekilde kudret ve merhamet manasına gelmektedir.

¹⁰ Buhârî, *Tefsir (Hicr)*,1; Tirmizî, *Tefsiru'l-Kur'an*, 34.

¹¹ Buhârî, *Bed'ül Halk*, 6.

¹² İlyas Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009, s. 97.

MELEKLER Mİ, İNSANLAR MI ÜSTÜN?

İNSANLARIN ÜSTÜNLÜĞÜ HAKKINDA İDDİALAR

Ehl-i Sünnet uleması daha önce de ifade ettiğimiz üzere, kalam ve akaid eserlerinde melekler için bahis açmamış ya da Kur'an'da ve hadislerde ifade edilen anlamların dışında melekleri eserlerinde bahis konusu yapmışlardır. Bunlardan bir tanesi, Sa'düddin Taftazânî olup *Şerhu'l-Akâidi'n-Neseff* adlı eserinde insanların meleklerden üstün olduğunu kabul ederek bu mesele hakkındaki lehte ve aleyhte olan iddiaları yorumlar. Aynı zamanda, meleklerin insanlardan üstün olduğunu ifade edenlerin görüşlerini de eleştirmek üzere kitabına mevzu yapar. Biz de onun ortaya koyduğu delillerden hareketle meseleyi yeniden yorumlamaya çalışacağız.

Meleklerin insanlardan üstün olduğu şeklindeki iddialar şu şekildedir:

1. Allah'ın meleklerle, Hz. Âdem (a.s)'e secde etmelerini emretmesi insanların meleklerden üstün olduğunun en önemli kanıtıdır. (İsrâ, 17/61-62). Taftazânî'ye göre, bunun anlamı şudur: Derecesi düşük olan, yüce olana secde eder.¹³ Âdem'e secde eden meleklerin kimler olduğu Kur'an metninde doğrudan anlaşılabilir açıklıkta değildir. Meselenin siyak ve sibakından anlaşılan, Âdem'e secde eden meleklerin, Allah'ın arz ile görevlendirdiği varlıklar olduğu, yani arzda Allah adına iş yapan melekler olduğudur. Çünkü Âdem'in yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak yaratılması, zikri geçen melekler tarafından gereksiz (gibi) görülmüştür. Onlar zımnem ve açıkça şunu diyorlar: "Ey Rabbimiz biz Sen'in adına burada/yeryüzünde iş yaparken başka birini neden yaratıyorsun?" Verilen cevap, "Âdem'in varlığının sebebi; arzı inşa değil, imar etmek olduğu" manasındadır. Çünkü melekler, "Biz burada gerekeni yapıyoruz" diyorlar. Yağmuru yağdırıyor, rüzgârı estiriyorlar vb. işlemleri aksatmadan icra ediyorlar. O zaman Âdem'e neden ihtiyaç duyuluyor? Allah, Âdem'e meleklerin işlerinden farklı olarak üzerinde iş/imar yapacağı varlıkların bilgisini verince, melekler işin arka planının onların zannettikleri gibi kendi işlerini ellerinden almak ya da onları konumlarından alıkoymak olmadığını anlayıp iddialarından vazgeçiyorlar. Böylece de imar işinin onların işi olmadığını ve bu işi yapacak olan Âdem'in üstün ilahî yeteneklere (ilahî ruhu taşıma, vahyi bilme/taşıma ve anlama) sahip olduğunu anlayıp ona boyun eğmekle ifade etmiş olmaktadır. Aksi halde mukarrabûn melekleri dediğimiz, başta Cebrail (as) olmak üzere bütün meleklerin Âdem'e secde ettikleri anlamı çıkar ki, bu; Kur'an söylemine aykırı bir yorumdur.

2. "Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti" (Bakara, 2/31) ve melekler de bu isimleri bilmiyorlardı ayeti de bazı ulemaya göre, Âdem'in ya da peygamberlerin meleklerden üstün olduğuna delil olarak sunulmuştur.¹⁴ Bu iddiaya karşı sorulması gereken en temel soru şudur: Bu isimleri Allah, Âdem'e kim ve ya kimler vasıtasıyla öğretmiştir? Bunun İslam metafiziğine göre açık cevabı melekler ve özellikle de Hz. Cebrail'dir. Bununla beraber Hz. Âdem'e öğretilen isimler, Âdem'in o isimler vasıtasıyla yeryüzünde Allah adına iş yaptığı şeyler ile insanın bilme yeteneğine sahip işlerdir. Anlaşılmaktadır ki, her ne kadar arzî olan melekler Âdem'in bildiğini bilmiyorlar ise de o isimleri Âdem'e öğreten başka melekler elbette Âdem'den önce o isimleri biliyorlardı. Bunun yanı sıra Âdem'in Allah'a verdiği sözde azimkâr olmadığı Kur'an'da ifade edildiği gibi,¹⁵ şeytan gibi iğvası basit bir varlığa bile tâbi olması bu iddia sahipleri tarafından üzerinde düşünülmesi gerekir.

¹³ Sa'düddin Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid-i Neseff*, (çev. Ali H. Doğan), Yasin Yay., İstanbul, 2011, s.498-499.

¹⁴ Taftazânî, *a.g.e.*, s. 499.

¹⁵ "Fihakika bundan evvel Âdem'e ahid verdik de unuttu ve biz onda bir azim bulmadık". (Tâ-Hâ, 20/115).

3. “Şüphesiz Allah Teâlâ; Âdem’i, Nuh’u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini âlemlere üstün kılmıştır” (Âl-i İmran, 3/33) âyeti mucibince peygamberlerin melekler âleminde de üstün olduğunu ifade eder. Taftazânî bu âyeti naklederek bu iddiayı dillendirir.¹⁶ Hz. Âdem’in, Hz. Nuh’un, Hz. İbrahim’in üstünlüğünden kasıt; bize göre, insanın kendileriyle eşit varlık statüsüne sahip olduğu diğer insanlar ile insanlardan daha aşağı ontolojik konumda bulunan varlık âlemiyle ilişkilidir. Bu iddiada, kıyasın illet birliği ilkesi ihmal edilmiştir. Taftazânî de bu delilin zannî olduğunu ifade etmekten kaçınmaz.¹⁷

4. İnsan tabiatı, gazap (kızgınlık) ve şehvet (aşırı arzu) kısıncında olmasına rağmen, ibadetleri ile kemalâtı kazanmaktadır. Hâlbuki melekler böyle değildir. O halde insan melekten üstündür.¹⁸ Kanaatimizce bu karşılaştırma doğru değildir. Faraza melekler Hz. Âdem için öne sürdükleri iddialarından vazgeçmeselerdi, onların durumu İblis’ten farklı olur muydu?

Bu meseleyle ilgili olarak günümüz kelamcılarında Ahmet Saim Kılavuz hoca; zikri geçen Neseffî’nin meleklerin insanlardan üstün olduğuna dair görüşlerini kitabında özetler ve onları savunur. Ancak Neseffî’nin meleklerin insanlardan üstün olduğuna dair naklettiği iddialara ise değinmez.¹⁹ Kanaatimizce, hocamıza göre, artık insanların meleklerden üstünlüğüne inanç kesinlik kazandığı için bu iddiaları zikretmeye bile ihtiyaç duyulmamıştır/duyulmuyor.

MELEKLERİN ÜSTÜNLÜĞÜ HAKKINDAKİ İDDİALAR

1. Melekler mücerret (soyut) varlıklardır. Bilfiil kâmil olmaları, şerrin kaynağı olan şehvet ve gazaptan beri ve mucizevi fiiller üzere kadir olmaları gibi özelliklere sahip olduklarından melekler insanlardan üstündürler. Taftazânî’ye göre, bu deliller şer’i olmaktan ziyade felsefi iddialar olmaları dolayısı ile dinde delil olamazlar.²⁰ Biraz önce insanların meleklerden üstünlüğü için öne sürülen dördüncü delil ile bu delil arasında ne fark var? Aksine bu delil en azından meleklerin soyut varlıklar olması nedeniyle diğer delilden daha kıymetli görünüyor. Çünkü soyutluluk her zaman maddî olandan ontolojik olarak üstün kabul edilmiştir. Filozofların ifadesiyle aklî olan melekler, madde ile illetli olan insandan daha çok metafizik alanı anlama yeteneğine sahiptirler. Cebrail ile ilgili hadislerden gelen rivayetler de bu anlama tekabül etmektedir.

2. Peygamberler, beşerin en üstün varlık konumlandırılmalarında olmalarına rağmen (ilahî olan bilgiyi) meleklerden öğrenmektedirler. Nitekim “(Hz. Peygambere) onu (vahy edileni) güçlü, kuvvetli üstün akıl sahibi (zû mirre/Cebrail) öğretti.” Necm, 53/5 ve Şuarâ, 26/193-194. ayetleri de bu hususu teyit etmektedirler. Bu durumda öğreten, öğrenenden üstündür. Allame Taftazânî’ye göre; öğretmek Allah Teâlâ’dandır, melekler sadece tebliğcidir.²¹ Aynı şekilde allemeye şu soru yöneltilebilir: “Peygamber de yalnızca melekten aldığı olduğu gibi tebliğ edici değil midir? Vahiy Peygambere verilmeseydi, Peygamberin neyi üstün olurdu?” Yine daha önce ifade ettiğimiz üzere vahyin sûretlenmesi ki, vahyin en önemli aşamasıdır, o da Cebrail tarafından yapılmıştır. Bu işi icra etmesi sebebiyle Cebrail, bütün mümkün varlıklardan üstündür. Bu delil tek başına Cebrail’in üstünlüğü için yeterlidir.

¹⁶ Taftazânî, *a.g.e.*, s. 499.

¹⁷ Taftazânî, *a.g.e.*, s. 500.

¹⁸ Taftazânî, *a.g.e.*, s. 500.

¹⁹ Ahmet Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelamına Giriş*, İFAV Yay., İstanbul, 2017, s.294-296.

²⁰ Taftazânî, *a.g.e.*, s.502.

²¹ Taftazânî, *a.g.e.*, s. 502.

3. Kur'an ve Sünnet'te meleklerin Allah'ı zikri yani tesbih ve tenzihi her zaman peygamberlerin zikrinden öncedir. Bu durum, meleklerin şeref itibarıyla peygamberlerden üstün olduğunu gösterir.²² Bu iddiayı Taftazânî, meleklerin yaratımdan olan önceliklerini öne sürerek reddetmeye çalışır. Kanaatimizce burada ontolojik bir statü üstünlüğü söz konusudur. Bu delil önemlidir. Çünkü Kur'an; meleklerle imanı imanının ikinci ilkesi olacak şekilde takdim eder iken, peygambere/peygamberlere imanı ise dördüncü ilke olarak vazetmektedir.

Neden böyle bir mevzunun üzerinde durduk? En başta da ifade ettiğimiz üzere eğer meleklerle imanı, imanının ikinci ilkesi ve Allah ile mümkün âlem arasında aracı olarak kabul etmezsek, Allah hakkındaki fiili tasavvur, beşerî formatlara indirgeniyor. Ayrıca eğer peygamberler/insanlar meleklerden üstün iseler meleklerin varlığının ve yaptıkları işlerin bir anlamı yoktur. Çünkü melekler, Kur'an'da ifade edildiği üzere Allah ile kâinat arasında aracı varlıklardır. Aracılık; üstünlüğü ya da aracı olduğu varlıklardan aracı olunana daha yakınlığı (kurbiyeti) ifade eder. Kanaatimizce sonradan oluşturulan bu üstünlük iddiası da kelamcılar tarafından kurgulanan Allah ve âlem arasındaki bağın değiştirilmesinden kaynaklanmıştır. Bu ana başlığın amacı; kelamcılarının birçok çıkmazla karşı karşıya gelmelerinin nedeninin meleklerle imanı devre dışı bırakmış olmalarından dolayı karşı karşıya kaldıkları sıkıntıları ortaya koymak içindir. Yoksa amacımız kelamcılarla bir münakaşaya girmek değildir.

MELEKLERİN GÖREVLERİ

Meleklerin Kur'an ve Hadislerde belirtilen görevlerinin ortaya konması, belirginleştirilmesi, neden meleklerle inanmanın İslam metafiziğine göre önemli/farz olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Bu mevzular muhtelif eserlerde konu edinmişse de bizim meseleye yaklaşım tarzımız şeklinde, bütüncül ve sorgulayıcı tarzda problem üzerinde yoğunlaşmamıştır.

Meleklerin görevlerini Kur'an ve Hadis bağlamında şu şekilde tasnif edebiliriz:

1. Allah'ı zikir, tesbih ve tenzih ederler. Bu hususta herhangi bir yorgunluk ya da bıkkınlık duymazlar. Çünkü Allah'a ibadeti ve itaati severek, şuurlu bir şekilde yaparlar. (A'raf, 7/206, Ra'd, 13/13, Enbiyâ, 21/20). Böylece anlamaktayız ki, Allah'a mutlak manada kulluk yapan varlıklardır. Bıkkınlık ve yorgunluk hissetmezler. Çünkü onlar soyut varlıklar olduklarından yorgunluğa sebep olan maddeden müstağnidirler.

2. Allah'a secde etmek ve emirlerini eksiksiz yerine getirmek hususunda mahirdirler. (Nahl, 16/49-50, Tahrim, 66/6) Bu meleklerin özel görevlerindedir. Bu başlık bir önceki başlıktan bağımsız değildir.

3. Peygambere salat ve selam getirme veya yardım etme hususunda görevlidirler. Melekler, gerek vahiy getirerek, gerekse de savaş alanlarında ve başka hususlarda Hz. Peygambere fiili ve psikolojik yardımlarıyla destek olmaktadır. Bu konulara peygamberlerin özel hayatları da dâhildir. (Ahzab, 33/56)²³

4. Müminler için dua ve istiğfarda bulunurlar.²⁴ (Mû'min, 40/7-9; Şûrâ, 42/5) Allah yolunda olan, Allah'ın sevgili kullarına fiili ve kavli duada bulunup, onların mağfireti için istiğfarda bulunurlar.

²² Taftazânî, *a.g.e.*, s. 502.

²³ "Ona (Muhammed'e) yardım etmezseniz, bilin ki, inanmayanlar onu Mekke'den çıkardıklarında mağarada bulunan iki kişiden biri olarak Allah ona yardım etmişti. Arkadaşına, 'üzülme Allah bizimle beraberdir.' Diyordu. Allah da ona güven vermiş, görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş, inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Ancak Allah'ın sözü yücedir. Allah güçlüdür, hakimdir." (Tevbe, 9/40)

²⁴ İstiğfar; eksiği örtme ve şefaate manalarına gelmektedir. "Göklerde nice melekler vardır ki, onların şefaati hiçbir işe yaramaz. Meğer Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimseye izin verdikten sonra olsun. (Ancak o zaman şefaatin faydası olur.) (Necm, 53/26)

5. Mukarreb Melekler, (Meleku'l-Mukarrebîn, İlliyyûn). Ulûhiyet makamına en yakın görevde/ibadette olan meleklerdir. (Nisâ, 4/172); Bu meleklerden Cebrail; Kur'an'da resul, ruhu'l-kuds, ruhu'l-emin, şedidü'l-kuva, zû mirre (akıl sahibi) anlamlarında olup, kelime manası olarak ise; sarsılmaz ve tükenmez güç sahibi anlamlarına gelip, ilahî vahyi peygamberlere ulaştıran, mümkün âlemin en ulu varlığının adı olarak ön plana çıkmaktadır. Mikail, hadislerde geçtiği üzere rızık ve rahmet meleği olarak görevlendirilmiştir. Azrail, can alıcıdır. (Melekü'l-Mevt, Secde, 32/11) İsrafil, hadislerin açıklamasına göre, kıyametin kopması için her an kıyamet kopacakmış gibi hazır bekleyip sura üfleyecek olan melektir. Birinci üflemede kainat son bulacak, ikinci üflemede ise kainata ve bütün insanlığa üflemesiyle (nefha) ruh verecektir. İsrafil'in görevlerine yeni yorumlar yapmak, eklemek de imkan dahilinde olabilir.

6. Arşı taşıyan melekler. (Hamele-i Arş) (Zûmer, 39/75) Kainâtın varlık düzenini Allah adına devam ettiren varlıklardır. Allah'ın kaim binefsihi yetkinliğini, kâinat üzerinde O'nun adına devam ve tecelli ettiren varlıklardır. Allah'ın "her an bir işte olması, her an bilfiil olması" ya da olmasının anlamı bu olsa gerek. Yani var olanların varlığını her an varlıkta tutma kudreti ki, ilahi yaratım ve kudret esas olarak budur.

7. İnsanların söz ve davranışlarını kaydeden melekler (değerli kâtipler). Yazıcı melekler olarak tesmiye edilmişlerdir. (Zuhuf, 43/80; Kâf, 50/17-18; İnfitar, 82/11) Bu melekler, her şeyi kayıt altına alıp, yevm-i kıyamette her şeye şahitlik edecek varlıklardır. 'Allah her şeyi bilmesine rağmen neden bu meleklerle ihtiyaç vardır?' şeklinde muhtemel soru, Allah'ın her varlığı kendi tabiatına uygun şeyle muhatap etmesi gerektiği ilkesi nedeniyledir.

8. Muakkip melekler (takip ediciler). (Ra'd 13/10-11). Hiçbir şey, onların gözetimi ve denetimi dışında vuku bulmaz. Gizli ve aşikâr olan insanların hallerini ve davranışlarını takip etmektedirler. Bu meleklerin varlığı, insanları ahlâklı olmaya teşvik olarak anlaşılmaktadır.

9. Rahibûn Afid: Her an hazır (ve her şeyi) gözetleyenlerdir. (Kâf, 50/18)

10. Hafaza melekleri. (Koruyucular) (En'âm, 6/61). Bu melekler, kendilerine vahiy ve gaybın bilgisi verilen, peygamberleri önden ve arkadan, geçmiş ve gelecek konularında yanlış yapmamaları için koruyuculuk görevi yaparlar. (Cin, 72/27). Bunun dışında ins ve cin âlemlerine dair koruyuculukları da söz konusudur.

11. Kiramen Kâtibin, Münker ve Nekir melekleri, hadislerde insanların her yaptıklarını insan için kayda geçiren ve ölümden sonra sorgu ile görevli melekler olarak tanımlanmaktadır. Nitekim Kur'an'da belirtildiği üzere; "...Amel defterlerini okuyacaklar ve en küçük haksızlığa uğramayacaklardır..." (İsrâ, 17/71-72) Bu defterleri, Allah Teâlâ adına hazırlayanlar işte bu melekler olmalıdır.

12. Dünyada suçluları ilahî ceza ile cezalandırma. Lut kavmini helak etmeye giden melekler de olduğu gibi. (Hûd, 11/69-70; Ayrıca bkn. Furkân, 25/21-22.)

13. Cennet melekleri, Cennette görevli melekler, (Hazene-i Cennet) (Ra'd, 13/23-24; Enbiyâ, 21/103, Zûmer 39/73). Bu melekler, Cenneti hak eden müminleri selamlar, onlara esenlik dilerler.

14. Cehennemde görevli melekler. (Zûmer, 39/71-72; Tahrim, 66/6, Müddessir 74/30-31). İnkârcılara dünyada yaptıkları kötülüğü hatırlatıp, onların Cehennem'e atılışlarının adaletsizlik olmadığını kendilerine sözlü ve fiili olarak bildirirler ve yaptıklarını yazılı olarak da kendilerine iletirler. Yani kendileri hakkındaki hükmün keyfi olmadığını kendilerine ilan ederler.

Bu kısa tasnifte bile görülmektedir ki, Allah ile âlem/kainat arasında var olan bütün varoluşsal bağları melekler icra etmekte, yerine getirmektedirler. İlahî bilginin beşere/insana ulaştırılması, tabiatın yönetilmesi, ölümün vukû bulmasına aracı olmak, kıyametin kopuşunu ve yeniden dirilişi başlatmak, insanın her davranış ve sözünün kayıt altına alınması, arşın muhafazası, Allah'a kulluk ve insanlara yardımının yapılması gibi bütün ilahî işler melekler tarafından ifâ edilmektedir. Böylece anlaşılmaktadır ki, melekler; Allah-tabiat, Allah-insan, Cennet ve Cehennem ahvalinin düzenlenmesi konularında/işliklerinde Allah'ın zatı gibi sıfatlarının da mümkün varlıklar konusunda zaman ve mekâna konu edilmemesi ve tenzih esprisıyla Allah'ın mutlaklığının korunması için bu mümkün âlemlerle Allah arasında ilişki kuran, Allah adına iş yapan varlıklardır. Meleklerin zikredilen görevleri, Allah'ın varlık âlemi ile bağının oluşmasında bütün varlık ve varoluş alanlarını kuşatır genişliktedir. Hiçbir şey bu ilişkinin dışında değildir. Ancak varlığı, varlık olarak varlığa getirişte, hiçbir varlığın aracılığı söz konusu değildir. Hakk Teâlâ varlığı, ilminin ve kudretinin gereği olarak bütün varlığı aracısız olarak bir anda yaratmıştır/varlığa getirmiştir.

Yaratım; doğrudan Allah'ın zaman ve mekân dışı olan zati fiilidir. Bu zati faillik, zatında bilfiil sıfatlarıdır. O'nun bilmesi yaratmasıdır. Bilmekle yaratmak arasında zamansal bir ayrım yoktur. Aksi halde Allah'ın sıfatları zamana taalluk eder ki, bu mutlak tanrı anlayışına aykırı bir durumdur.

Melekler bütün görevlerini Allah'ın izni ve yardımı ile yaparlar. Ancak onlar asla ve kat'a Allah'ın ortakları değildir.²⁵ İslam inancının dışındaki birçok din ve inançta melekler, Allah'ın ortakları ya da (haşa) onun kızları olarak tesmiye edilmişlerdir. (Saffat, 37/149 vd., Zümer, 43/19; Enbiyâ, 21/26-28) Yine melekler, Allah'ın sıfatları da değildir. Çünkü Allah'ın sıfatları, birçok arkaik kültürde Allah'ın zatından kopararak politeist bir yapıya büründürülmüştür.

Kelam geleneğinde Allah'ın sıfatları, meleklerin görevi olan bütün fiilî işleri yapan varlıklar konusuna indirgenmiştir. Ne yazık ki, Müslümanlar bu mevzularda gereği gibi melekleri inançlarında temellendirebilmiş ve sosyal hayatlarında da etkin hale getirebilmiş değillerdir. Allah'ın sıfatları; zatının aynı olup, fiilleri de aynen zatı gibi ezeli ve ebedi olarak birdir. Müslüman filozofların bu mevzudaki açıklamaları kayda değerdir.

Allah'ın sıfatları, zamana ve mekâna taalluk edince, öyle veya böyle mümkün varlık kategorisi içinde anlamlandırılmaya konu olmaktadır. Bu da İlahî esma ve sıfatları mümkün olan insanî bir tasavvur içine sokmaktadır. Mümkün tasavvura konu olan esma ve sıfatlara mutlak anlamlar vermek ya da anlam vermektan kaçınmak ne yazık ki, mümkün olmuyor. Bu defa güya ilahî olan alan, mümkün olan âlemi anlamlandırmada yetersiz kalmaktadır.

AHLÂKİLİĞE TEŞVİKTE MELEKLERE İMAN

Meleklerle iman; insanın metafizik alanı anlamaya teşvik etmek, kendisini kötülüklerden korumayı ve iyiliklere yönelmeyi yakından hissetmesine vesile olan bir inançtır. Çünkü insan, kendisi gibi mümkün olan varlıklarla hissi ya da ahlâkî bir ilişki içinde olmayı daha kolay anlayıp kabul edebilen bir tabiatıdır. İnsan, mutlak kuşatım ve kudretin farkına bile, tikel hissedişlerle ulaşabilmektedir. Ayrıca meleklerin birebir bizlerle beraber olmalarını düşünmek, buna inanmak, bizi ahlâkî olarak daha duyarlı hale getirmektedir. Örnek olarak, sürekli yaptıklarımızı yazan ve bizi takip eden birilerinin her zaman ve

²⁵ "Meleklerden biri; 'Ben de O'ndan başka bir tanrım' diyecek olursa, onu Cehennem ile cezalandırırız." (Enbiyâ, 21/29).

her mekânda bizimle beraber olduğunu düşündüğümüzde, kendimize yani hayatımıza olumlu manada daha çok çekidüzen veririz. İnsan, yaptıklarının birileri tarafından yakinen takdir edilmesini isteyen/seven bir varlıktır. Kanaatimizce meleklerin bizi gözettiğini hissettiğimizde, artık insanların bizi görüp takdir etmeleri için riyakârlığa bile düşmeyiz.

“Allah’ın bir sınıf melekleri vardır ki, bunlar yollarda, sokaklarda dolaşırlar zikir ehlini ararlar...”²⁶ Allah elbette kendisini zikredenleri bilmektedir. Ancak bu bilmesinin insanlar tarafından da yakinen hissedilebilmesi için, insanların kendilerine yakın gördükleri, algıladıkları varlıkları aracı kılarak, insanları iyi işler yapmaya teşvik etmektir. Meleklerle iman insan için bir ihtiyaçtır. Yoksa Allah işini yapamıyor da (haşa) melekleri aracı kılıyor değildir.

“Bir kul yalan söylediğinde, söylediği yalanın çıkardığı fena kokudan dolayı melek kendisinden bir mil uzaklaşır.”²⁷ Öncelikle bir meleğin insandan uzak durması demek, Allah’ın da o kulu sevmediği ya da o kulun Allah’tan uzaklaştığı manasına gelir. İkinci olarak, o melek o insanı korumayıp tek başına bırakmaktadır. Bu durum, meleklerin insanlarla olan doğrudan ilişkileri sebebiyle, insanların ahlâklı olmalarını psikolojik olarak da desteklemektedir. İnsan; hemcinsini kimseye görünmeden maddî olarak aldatılabilir, dikkate almayabilir. Ancak hadiste zikredildiği üzere, soyut bir varlık olan melekler insanın en gizli hallerine şahitlik yapabileme imkânına sahip olduklarından insanlar fiillerinde ya da hayatlarında daha dikkatli olmaya özen göstermek zorunda kalmaktadırlar.

“Her kim soğanı, sarımsağı ve pırasayı yerse, bizim mescidimize yaklaşmasın! Çünkü melekler Benî Âdem’in mûte’ezzi (eziyet çektiği şeylerden) olduğu şeyden eza duyarlar.”²⁸

Bu hadiste dikkat çeken husus; meleklerin, müminlere yapılan kötü fiillerden dolayı eza çekmiş olmalarıdır. Bu husus, insan üzerinde çok önemli etkilere sahip bir durumdur. Şöyle ki; birincisi müminler kendilerine yapılan kötülüğü hiçbir insan yanlarında olmasa da onların sıkıntısını paylaşan dostlarının olduğunu bilmeleridir ki, böyle bir halet-i ruhiye insana güç ve azim verir. Örneğin; her namazdan sonra sağımızda ve solumuzda bulunan meleklerle/varlıklara selam vererek namazı tamamlarız. Bu, hem meleklerin bizim fiilimize/amelimize şahit oldukları ve hem de bizlerin hiçbir zaman yalnız olmadığımız manasına gelmektedir. İkincisi ise bir Müslümanın başka bir Müslümana eziyet etmesinin şahitlerinin (o kimse bunları görsün veya görmesin) olduğunu bilmesi ve buna göre de hal ve davranışlarına çekidüzen vermesi gerektiğinin farkına varmasıdır. Adab-ı Muaşeret konularında bile insan hayatına müdahil olup sahiplik yapanlar varsa, diğer haksızlıkları ve iyilikleri insan adına ve onun hayrı için takip edenler de vardır. Bu husus, muhtelif şekillerde Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiştir.

SONUÇ

Meleklerle iman; ifade edildiği üzere, imanın ikinci şartı olmasına rağmen, Tanrı anlayışından neşet eden yorumlardan dolayı, özellikle Ehl-i Sünnet uleması tarafından gereken öneme kavuşturulmamıştır. Tanrının sıfatlarının mümkün âlemlerle ilişkili kabul edilmesi meleklerin doğrudan yaptıkları/yapacakları işleri sıfatlar icra ettiğinden, melekler bir nevi işlevsiz kalmışlardır. Sorun yalnızca bununla da sınırlı kalmamış; Tanrı’nın sıfatları zaman ve mekâna taalluk ettiğinden Tanrı’yı anlama anlayışında ciddi çıkmazlarla karşı karşıya gelinmiştir. Bu sebeple Tanrı zaman ve mekâna konu olmuş, mutlak tanrı anlayışı

²⁶ Buhârî, Daavât, 66,

²⁷ Tirmizi, Birr ve Sıla, 46.

²⁸ Müslim, Mesâcid ve Mevziu’s-Salât, 74.

hakkındaki sorunlar çözümsüz kalmış ya da insan-biçimci bir Tanrı anlayışı ortaya çıkmıştır. Meleklerle; Kur'an ve Hadisin anlatımları doğrultusunda inandığımızda/iman ettiğimizde ahlaki birçok güzelliğin daha kolay, pratik olarak hayatımıza yansıtıldığını hissetmekteyiz.

Netice itibariyle meleklerle iman; Allah ile insan ve kâinat arasındaki ilişkiler bağlamında Allah'ı, mahlûkata benzetmekten mutlak anlamda tenzih etmek olduğundan İslam metafiziğinde önemli bir yer işgal etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir el-Bağdadî, *Kitabu Usûli'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)*, (çev. Ömer Aydın), İşaret Yayınları, İstanbul, 2016.
- Aydın, Ömer, *İslam İnanç Esasları*, İşaret Yayınları, 3. bsk., İstanbul, 2016.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebu'l-Me'âlî Abdülmelik, *Kitabu'l-İrşad (İnanç Esasları Kılavuzu)*, (çev. Kolektif), TDV Yayınları, Ankara 2010.
- Çelebi, İlyas, *İslam'ın İnanç Esasları*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ebü Hanife, Numan b. Sâbit, *el-Fıkhü'l-Ekber, (İmam Azam'ın Beş Eseri* adlı kitabın içerisinde), (çev. Mustafa Öz), İFAV Yayınları, 3. Bsk., İstanbul 2002.
- Ebü Mansûr el-Matürîdî, *Kitabu't-Tevhid*, (çev. Hüseyin S. Erdoğan), Hicret Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ebü Mansûr el-Matürîdî, *Te'vilatu'l-Kur'an*, (çev. Bekir Topaloğlu), c. 1, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Fahredden Râzî, *el-Muhassal (Kelama Giriş)*, (çev. Hüseyin Atay), Ankara, 1987.
- Fârâbî, *Araî Medinetü'l-Fadıla*, Dar ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, 1995.
- İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, 1955.
- İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlim-i Kelam*, (haz. Sabri Hizmetli), Umran Yayınları, Ankara, 1981.
- Kılavuz, Ahmet Saim, *Ana Hattarıyla İslam Akaidi ve Kelamına Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Lizzini, Olga Lucia, "Islamic Angelology, Tradition and Philosophical Elaboration Some Brief Observations", *Encounter*, 1996, no: 227, August-September, pp. 1-22.
- Nesefî, Ebû'l-Muin, *Tevhidin Esasları (Kitâbu't-Temhîd)*, (çev. Hülya Alper), İz Yayınları, İstanbul, 2007.
- Nesefî, Ebû'l-Muin, *Tabsiratü'l-Edille fi Usûli'd-Din*, (thk. Hüseyin Atay - Şaban Ali Düzgün), c.1-2, DİB Yayınları, Ankara, 2004.
- Nureddin es-Sabunî, *Matürîdiyye Akaidi*, (çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, Ankara, 2005.
- Özerverli, Sait, "Melek", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, c. 29, ss. 40-42.
- Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul, 2007.
- Sa'düddin Taftazanî, *Şerhu'l-Akaid*, (çev. Talha Hakan Alp), İFAV Yay., İstanbul, 2017.
- Sa'düddin Taftazanî, *Şerhu'l-Akaid-i Nesefî*, (çev. Ali Haydar Doğan), Yasin Yay., İstanbul, 2016.
- Seyyid Şerif Cürcanî, *Şerhu'l-Mevakif*, c. 3, (çev. Ömer Türker), Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2015.